

Mas i Forners, A. (2020). *Llengua, terra, pàtria i nació. L'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca (segles XIV-XVII)*. Palma: Documenta Balear. 383 pp. ISBN: 978-84-18441-01-1

Brauli MONTOYA ABAT

Author:

Brauli Montoya Abat
 Catedràtic d'Universitat. Departament de Filologia Catalana.
 Universitat d'Alacant (Alicante, Spain)
 brauli.montoya@ua.es
<https://orcid.org/0000-0002-4110-1364>

Date of reception: 26/05/21

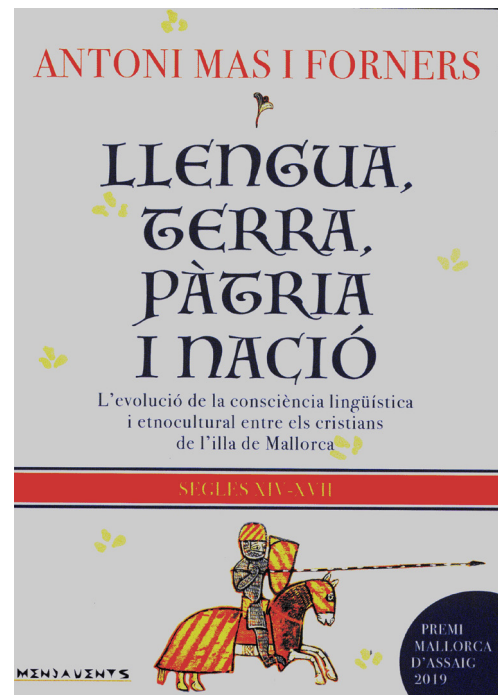
Date of acceptance: 26/05/21

Citation:

Montoya Abat, B. (2021). Book review: Mas Forners, A. (2020). *Llengua, terra, pàtria i nació. L'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca (segles XIV-XVII)*. *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, (22), 397-401.
<https://doi.org/10.14198/medieval.20040>

© 2021 Brauli Montoya Abat

Licence: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

Aquesta obra podem considerar-la inclosa en un conjunt de tres monografies que els últims anys s'han plantejat l'existència del concepte de nació *avant la letre* en cadascun dels principals territoris de llengua catalana. La primera va ser la d'Agustín Rubio Vela, *El patriciat i la nació: sobre el particularisme dels valencians en els segles XIV i XV* (2012); la següent la de Flocel Sabaté i Curull, *Percepció i identificació dels catalans a l'edat mitjana* (2016), i la tercera la que ens ocupa en aquesta ressenya. Totes tres monografies han seguit l'estela, directament o indirecta, del prologuista del llibre, Antoni Ferrando Francés, amb la seua indispensable *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (1980). Certament, aquesta darrera obra parteix d'un centre d'atenció lingüístic que és col·lateral en les que considerem que l'han succeït, però creiem que aquest enfocament en la llengua ha *marcat territori* no sols dins la

filologia catalana sinó en la historiografia centrada als Països Catalans, com són la sèrie de les tres monografies esmentades. Per això el pròleg es constitueix en un plus, que recomanem no botar-se, del llibre que ressenyem.

Passsem, doncs, a parlar del llibre objecte d'aquesta recensió. El seu autor, Antoni Mas i Forners, és un historiador mallorquí molt lligat a les terres valencianes meridionals a causa de l'agermanament existent entre el seu poble, Santa Margalida, i la nostra Tàrbena, d'ascendència mallorquina. Precisament, ell i el filòleg tarbener Joan-Lluís Monjo són coautors de *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII* (2002). Però no és el tema d'aquest darrer llibre del que parlarem sinó del que inicia el mateix Mas i Forners en altres dos treballs seus: "De *nationes seu linguae a cuius regio eius lingua*. Les denominacions gentilícies de la llengua de Mallorca durant l'edat mitjana" (2002) i *Esclaus i catalans. Esclavitud i segregació a Mallorca durant els segles XIV i XV* (2005); és a dir: tractarem de les relacions entre llengua i identitat nacional, assumpte també tocat pel seu homònim (parcial) de la Universitat d'Alacant, Antoni Mas i Miralles, "La identitat nacional d'Oriola en l'època foral: la llengua com a argument" (2014), a la base del qual hi ha recerques, també alacantines, com les de Juan Antonio Barrio Barrio: «La formación de la identidad nacional en el sur del País Valenciano en el siglo XV» (2005) o «*Per servey de la Corona d'Aragó*. Identidad urbana y discurso político en la frontera meridional del Reino de Valencia: Orihuela en la Corona de Aragón, ss. XIII-XV» (2011).

Amb aquest bagatge bibliogràfic i la pròpia recerca arxivística, Mas i Forners ha construït un estudi que podem qualificar de *redó*. Ell comença establint la situació política del regne de Mallorca medieval, que va oscil·lar, segons moments, entre una dependència de Catalunya i una independència de la Corona d'Aragó (capítols 1 i 2). Aquest punt de partida li permet centrar-se, al capítol tercer, en les denominacions de la llengua catalana a Mallorca entre els segles XIV i XVI (no XIV i XV, com diu al sumari, p. 7). Aquestes denominacions de la llengua comencen basant-se en el gentilici de Catalunya (*català*, *catalanesc*) i acaben fent-ho en el del propi territori insular (*mallorquí*). Ara bé, això no significa que aquesta evolució denominativa impliqui una transformació envers unes actituds lingüístiques secessionistes entre els mallorquins sinó que apunta a un canvi en el sentiment nacional dels habitants de l'illa gran de les balears, que passen d'autoanomenar-se catalans de llengua i nació, com veiem en els capítols successius (4-6), a dir-se (lingüísticament i nacionalment) mallorquins (a partir del capítol 10). Al bell mig d'aquesta evolució, Mas i Forners fa una parada per a il·lustrar els conceptes no lingüístics que conformen el títol del llibre: *terra*, *pàtria* i *nació*, als quals n'afegim un altre, el de *poble* (cap. 8). Aquests conceptes es fonamenten en el de comunitat lingüística, com era propi al final de l'edat mitjana, cosa que li dona peu a capbussar-se en algunes reflexions teòriques interessants sobre el nacionalisme medieval en base a aportacions d'autors com Ro-

bert Barlett, Juan Antonio Barrio (no *José Antonio*, p. 131) o Eric Hobsbawm (no *Hobsawm*, p. 134, 288).

Però la *nació* de què parlen els mallorquins de la baixa edat mitjana no sempre se sustenta sobre una base lingüística (o, més aviat, ètnico-lingüística); a voltes es basa en la nació *dinàstica*, que recobreix tota la Corona d'Aragó, i, altres voltes, es queda en el “petit” regne insular de “Mallorques” (Apèndix 15). En el primer cas, sempre inclou l'adjectiu de *catalana*, com en aquest exemple de 1515 que aporta Mas i Forners: “los mercaders negocians de la *nació catalana*, en què són compresos los mallorquins” (cap. 10, p. 148); en el segon, el terme *nació* sol anar precedit del possessiu *nostra* o seguit per un complement del nom: “del rei” o “d'Aragó” (cap. 11), i en el tercer, lògicament, el terme en qüestió, sol rebre alguna especificació amb el corònim *Mallorca* o el gentilici *mallorquí*, concepte que guanya terreny amb el pas a l'edat moderna per motiu de l'establiment de la cort a Castella des de finals del segle XV i l'afebliment progressiu, al si de la monarquia hispànica, de l'antic nexa aglutinador que eren les institucions unitàries de la Corona d'Aragó (caps. 13-15). Ara bé, ni l'amfibologia del concepte de nació ni la tendència històrica que acabem d'assenyalar eren particulars del Regne de Mallorca, ans al contrari, es donen paral·lelament al Regne de València, com va establir molt bé Rubio Vela (2012), i també a Catalunya, on la possible ambigüitat de l'adjectiu *català* queda resolta amb l'expressió del corònim (“la dita *nació catalana* (...) *nació de Catalunya*”), com mostra Sabaté i Curull (2016: 14).

Els capítols següents del llibre (16-24) ja discorren pels segles de la dissolució de les nocions àmplies de *nació catalana* (s. XVI i XVII): l'ètnico-lingüística i la dinàstica de la Corona d'Aragó, que són substituïdes pel nou concepte de *nació* que ara s'arrecera sota la Corona de les *Espanyes* (cap. 18, p. 227-228) i per la llengua que la representa, la castellana, esdevinguda *espanyola*. L'ambigüitat es redueix a la confluència amb la “*nació mallorquina*”, que hi queda totalment subsumida (igual que la “*valenciana*” i la “*catalana*” estricta, que ja eren “altres” nacions). Per tant aquesta època entronitza “una nació de nacions” (Castella, en realitat) i “una llengua de llengües” (el castellà). Lògicament, *la* nació i *la* llengua que són designades en singular acabaran quedant-se amb aquests títols en exclusiva, i les altres esdevindran, respectivament, *regions* i *dialectes*, ja entrats els segles XVIII i XIX. Però això ja és una part de la història en què no entra el nostre autor, qui es limita a mostrar-nos en els darrers capítols (18-20) com va implantant-se aquesta ideologia nacional i lingüística durant el Cinc-cents i el Sis-cents a través, sobretot, dels cronistes mallorquins de l'època: Joan Baptista Binimelis, Joan Dameto i Vicenç Mut (vegeu també l'apèndix 17).

El llibre es clou amb uns extensos apèndixs i una completíssima i ben treballada bibliografia, a més d'uns índexs (onomàstic, toponímic, de conceptes i de gentilicis) ben útils. En aquest sentit, s'acompleix el qualificatiu de *redó* que havíem donat

per al llibre de Mas i Forners. I no rebaixa en absolut aquesta *redonesa* un aspecte formal de la llengua de redacció de l'autor que escapa de la normativa. Es tracta de l'expressió dels anys amb la preposició *a*:

la defunció, *a* 1700, del darrer Àustria hispànic (...) la persecució dels jueus no va acabar quan es convertiren –per por que els fessen la pell– *a* 1435 (p. 26-27).

Aquest és només el primer parell d'exemples del llibre, però podem observar que aquest ús és sistemàtic en tot el volum. Curiosament, en treballs anteriors del mateix Mas i Forners (2002, 2005) trobem els usos normals en català per a indicar les dates amb anys: l'article davant el numeral corresponent sense preposició o la preposició *en* amb article o sense, d'acord amb la gramàtica normativa catalana: "(en) (el) 1948" (Institut d'Estudis Catalans, 2016: p. 1176). Desconeixem si es tracta d'un criteri lingüístic imputable a l'autor o a l'entitat editora; el que està clar és que no es tracta d'un error, com el que veiem –puntualment– en *escrivir* per *escriure* (p. 228), perquè, si no, no hi hauria la sistematicitat que s'hi pot copsar. Siga com siga, el contingut de l'obra compensa sobradament detalls com els que acabem d'esmentar –purament formals–, que no han de ser cap impediment per a fer-ne una lectura ben profitosa, tant des de la perspectiva de l'especialista en història o filologia com des del punt de vista del lector comú, que vol simplement gaudir del plaer d'aprendre.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARRIO BARRIO, J.A. (2005) «La formación de la identidad nacional en el sur del país valenciano en el siglo XV», dins J. Millán (ed.), *Fronteras e identidades en el sur valenciano, siglos XIII-XVI*, Ayuntamiento de Orihuela, p. 29-38.
- BARRIO BARRIO, J.A. (2011) «Per servey de la Corona d'Aragó. Identidad urbana y discurso político en la frontera meridional del Reino de Valencia: Orihuela en la Corona de Aragón, ss. XIII-XV». *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. LXXI, núm. 238, mayo-agosto, pp. 437-465.
- FERRANDO, A. (1980) *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. València: Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València.
- Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona 2016.
- MAS I FORNERS, Antoni (2002). "De *nationes seu linguae* a *cuius regio eius lingua*. Les denominacions gentilícies de la llengua de Mallorca durant l'edat mitjana", Homenatge a G. Rosselló Bordoy, vol. II, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, 585-606.
- MAS I FORNERS, Antoni (2005). *Esclaus i catalans. Esclavitud i segregació a Mallorca durant els segles XIV i XV*, Lleonard Muntaner, Palma.
- MAS I FORNERS, Antoni (2014). "La identitat nacional d'Oriola en l'època foral: la llengua com a argument", dins A. Mas, J. Millán i B. Montoya (eds), *Llengua i*

identitat a Oriola en l'època foral. Oriola / Alacant: Ajuntament d'Oriola / Universitat d'Alacant, p. 9-29.

SABATÉ I CURULL, Flocel (2016). *Percepció i identificació dels catalans a l'edat mitjana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

RUBIO VELA, Agustín. *El patriciat i la nació: sobre el particularisme dels valencians en els segles XIV i XV*. Castelló / Barcelona: Fundació Germà Colón Domènech (Col·lecció Germà Colón d'estudis filològics 9) / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012, vol. I (335 pp.), vol. II (348 pp.)